

Akụkọ Ifo Na Nzulite Nwa N'ala Igbo: Ahiazu Mbaise Dị Ka Ebe Mgbakwasa Ụkwụ

Nke Si N'aka

Oparah Chinwendu E.

Department of Linguistics and Nigerian Languages
Alvan Ikoku Federal College of Education, Owerri
+2348033878731

chinwendueverista@yahoo.com

Ụmịedemede

Nzulite nwa bụ ihe kachasi mkpa na ndu mmadu maka na ha kwenyere na obodo na-aga n'ihu, udo di n'obodo, omenaala na odinaala na-aga site n'aka fere n'aka bu udi ozuzu ndi nne na nna nyere umu ha. Ya mere obodo niile n'uwa gbaa gburugburu ji etinye anya na mmiri ima ihe a ga-eme iji nye umuaka ozuzu bu igba nke ga-abara obodo anyi uru n'odinihu. Ebumnuche edemede a bu ileba anya n'akuko ifo di iche iche na ka o ga-esi enye aka na nzulite nwa. Iji mee ka edemede a kwuru chim, e ji usoro soveyi dee edemede a nke nyere aka igaghari n'ezinaulo ufodu iji huta ma ha o nakwa akoro umu ha akuko ifo ma juokwa umu aka ajuju agbasara akuko ifo ha nuru na ihe mmuta ha ritere n'ime ya. Edemede a kwara udi akuko ifo di iche iche, usoro e si ako akuko ifo ufodu n'Ahiazu Mbaise na uru umuaka-ga-erite site n'ikoro ha akuko ifo. Na mmechi, a chikotara ihe e dere ma nyekwa ntuziaka n'uzo a ga-esi akwalite akuko ifo n'ala Igbo niile gbaa gburugburu.

Okwu Mmalite:

Ala Igbo bụ obodo e nwere mba dị iche iche, otu a mba ndị a siri dị iche iche ka omenaala na iwu na-achi ha siri dị iche. Dịka obodo ọ bụla nwere otu omenaala Ma ọ bụ nke ọzọ e jiri mara ha. Omenaala ndị a niile gbagidere ụkwụ n'ụzọ izụlite nwa maka ha nwere olile anya na a zụchaa nwa, nwa azụgharia ha. Omenaala na ọdinaala na-aga n'ihu bụ n'aka ụmụaka mara ihe ka ọdị, ya mere nne na nna ji agba mbọ ihu na e nyere ụmụ ha ọzụzụ dị mma maka nchekwa obodo na ezinaụlọ niile gbaa gburugburu (Onyekaonwu na ndị otu ya 1989).

N'oge ochie dị ka Njoku na ndị otu ya (2009) siri kọwaa, ọ dighị ihe dika ụlọ akwụkwọ ebe a kwadoro ụmụaka maka mmụta dika ọ dị taa. ọzụzụ na mmụta na-esite n'aka ezinaụlọ, ụmụnna na ndị okenye. Akụkọ ọdinaala bụ otu ụzọ putara ihe e ji ekuziri ụmụaka omenaala dị iche iche, omume ọma na omume ọjọọ, sitekwa na ya kọwara ha ụdị ntamaahụhụ ga-adakwasị onye mere omume ọjọọ na uru onye ezi omume ga-erite site na-ezi akparamagwa ya. Site n'ụzọ dị otu a ụmụaka agaghị ekwe ka ha mee ajọ omume maka ụdị ntaramahụhụ ga-adakwasị ha.

Akụkọ ifo so n'otu akụkọ ọdinaala e ji akuziri ụmụaka ihe n'obodo a bụ Ahiazu Mbaise. Akụkọ ndị a niile nwere ọrụ ọ na-arụ na ndụ ụmụaka, nke mere n'oge gboo, ụmụaka na-abiakọta ọnyị ọ otu ebe na-egere akụkọ dị iche iche. Nke a dika Nwadike (1992) siri kọwaa akụkọ ifo na-eme ka ụmụaka nwee amamihe na echiche ziri ezi ihe obodo chorọ n'aka ha na ihe obodo na-asọ nsọ.

Akụkọ ifo na-agbado ụkwụ n'ihe mere n'ala mmụọ, obodo ụmụ anụmanụ na ala mmadụ. ọ na-abụkarị oge uhuruchi ka e ji akọ akụkọ ifo, iji zuo ike ọrụ a rurụ n'ụbọchị. N'oge gboo dika ogbalụ (1997) siri kọwaa, ikorọ ụmụaka akụkọ ọdinaala ka e ji akuziri ha ihe, mgbe ndị obodo amaghị ka esi ede na ka esi agụ akwụkwọ. Chijioko (1996) kọwara na site n'akụkọ ndị a ụmụaka na amụta ka e si ege ntị n'okwu ndị

okenye na-agwa ha, ha na-amụta ka e si chere oge (ya bụ) onye oge nke ya ruu o kọọ akụkọ ifo nke ya, ha na-ahụta uru na ọghom mmadu ga-erite site n'agwa oma na agwa ojoo, na-akpokota umuaka onu ha atulekorita echiche, site nonodu a umuaka a na-enwe amamiihe, (Fontana 1981).

Umuaka na-esite n'ihe nne na nna kooro ha n'akuko ifo nwee amamiihe, waa anya ma site n'ihe mere onye ozo muru ako. Dika otu akuko ifo a koro otu nwata siri gaa n'ubi iwere opi o chefuru n'oge ehiehe mmadu na-ekwesighi iga n'ubi, ka oruru n'ubi ahu, o huru ka ndi mmuo no na-afu opi ahu, o were rjo ha ka ha nye ya opi ya, mana ndi mmuo gwara ya ka o fuo opi ahu ka o si afu ya, oge o fuchara opi ahu o masi ndi mmuo nke ukwu, ha ekpebie na ha agaghi egbu nwata ahu kama ka ha kpoo ikuku ka o bulaa ya n'ulo nna ya. Ndi mmuo akpoo ikuku ukwu, nwataa asi mba, ndi mmuo akpoo ikuku nta, nwataa ekweta ka o bulaa ya. Ndi mmuo ahu choputara na nwataa nwere umeala na nrubeisi nke mere ha jiri bunye ya udu nke iheoma niile juru n'ime ya, si nwata a ka o kwaa udu a n'ezini nne ya, ka o rutere ulo kwaa udu a onye agbataobi ha huru ihe niile nwata a buru lota, o dupu nwa ya ka o gaa n'ubi ka ndi mmuo bunye ya ihe onyinye nke ya. Oge nwata a rutere n'ubi ahu gwa ndi mmuo ka ha nye ya ihe onyinye nke ya. Ndi mmuo agaa bute ihe ojoo niile, agbisi, annasha, akpi udide, ebu na anu, bunye nwata a n'udu, gwa ya ka o kwaa udu ahu n'ezini nne ya. Ndi mmuo juru ya ikuku ukwu na ikuku nta kedu nke o choro, o si ha na o bu ikuku nke ukwu. Ndi mmuo akpoo ikuku ukwu ka o bulaa nwataa n'ulo nne ya. Ikuku ukwu eburu nwata a na-aga, o kuo ya isi na nkwi, o kuo ya isi n'ukwa, tupu nwataa erute ulo ikuku a akuzachaala ya isi ma kwakwaa ite ahu ndi mmuo bunyere ya n'ezini nne ya, ebu, anu akpi, agbisi, anasha agbagbusicha ndi ezinaulo nne nwata ahu. Akuko otu ndi mmuo si apata akugbusi ndi mmadu mere ihe ojoo, otu umu anumanu si aghogbu ibe ha dika mbe, otu osa si zuo nne ya n'elu osisi, umu anumanu ndi ozo ewete nne ha ka e rie oge

oke agụụ dara n'obodo ụmụ anụmanụ, otu mbe si ghọgbuo ọkụkọ sọsọ ya arụchaa ọrụ nne ha dunyere ha. Akụkọ a ga-eme ka ụmụaka ndị a na-atụ egwu ihe ọjọọ ma nwee amamihi na-udị ndụ ha na-ebi.

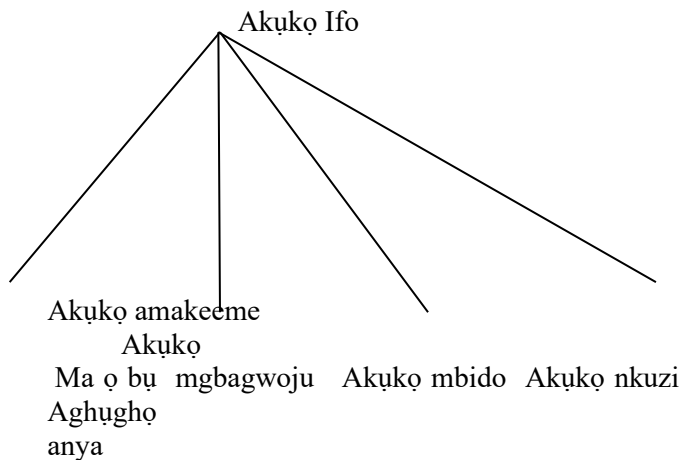
Gini Bụ Akụkọ Ifo?

Akụkọ ifo dika Nwadike (2003) siri kọwaa; Akụkọ ifo bụ akụkọ metụtara okike Ma ọ bụ ihe Chukwu kere eke nke nwere ike ibụ maka mmadụ, ndị mmụọ, ụmụ anụmanụ, osisi Ma ọ bụ ihe ụfọdụ na-anaghị eku ume. Omụmaatụ, Akụkọ ebe mbe lụrụ Ada Eze, ebe mmadụ lụrụ osisi, eke, Ma ọ bụ ụmụ anụmanụ ndị ọzọ. Ihe ndị a niile bụ akụkọ ifo, nke na-abughị ihe mere eme.

Nwadike (1987) kọwakwara Akụkọ ifo dika otu n'ime akụkọ ọdinaala e nwere nke bụ akụkọarọrọ aro omeghi eme ma hiwe isi n'ala mmụọ, ala mmadụ na ala ụmụ anụmanụ. Akụkọ ifo bụ akụkọ arọrọarọ, nke na-emeghi eme, na-akọrọ anyị ihe banyere ndị ichie site n'agburu ruo n'agburu, na-akọkwara anyị udị ndụ ha biri. Akụkọ ifo bụ ụzọ e si akọwapụta ihe dị iche iche e nweghi ike ikọwapụta n'ụzọ nkiti. omụmaatụ, otu ọnwụ siri bịa n'ụwa taa. Dika Njoku na ndị otu ya (2009) siri kọwaa, ihe ọzọ akụkọ ifo na-akọwa bụ ụfọdụ agwa ọjọọ dika nnupuisi, itụ asi, adighi ọcha, ejeghi ozi, oke ọchichọ, nganga nakwa ihe ha na-ebutere mmadụ. ụmụaka na-esi n'akụkọ ifo mata ihe di mma omume ma tufuo ndị adighi mma.

udị akụkọ ifo di iche iche Dika Nwadike (1987) siri kọwaa ya:

- Ndị bụ amakeeme Ma ọ bụ ndị na-ebute mgbagwoju anya – (Dilemma tales)
- Ndị bụ akụkọ mbido – (Myths or why tales)
- Ndi na-akuzi ihe (Moral didactic)
- Akụkọ mbe – aghughọ (Trickster tales)

Akuko Ifo Mgbagwojuanya

Nke a bu akuko ndi na-etinye mmadu na gbagharja, nke na-amaghi ihe a ga eme n'uzo ihe abuo. Ma o bu kariya. udi akuko a na-ebute arumaru uka n'etiti ndi na-ege nti. omumaatu, akuko gbasara Adaeze na Eke mmiri.

N'otu obodo a na-akpo Eketa nke Eze Idika na-achi. Eze a mutara otu nwa nwaayi aha ya bu Adaeze. Adaeze mara mma di egwu na-amuke ka onwa, gwuzoro kwekem nke na o si onye o ga-alu ga-enwe ego, aku na uba ga-abu aturu tawa. umu okorobia na-aga ka ha luwa ya, Adaeze tuturu ntutu taa na ya agaghi alu ha. Otu nwoke bu eke mmiri gara natachaa ahụ mmadu na ugbo ala, gaa n'ulo Eze ilu ada ya. Adaeze huru ka nwoke a siri maa mma, nwee ego ma gwuzoro kwekem kweta na nwoke a ga-alu ya. Eke emecha ihe isi nwaanyi kporo Adaeze lawa, puta n'uzo, onye nwe ukwu e were ukwu ya, onye nwe aka e were aka ya, onye nwe isi e were isi ya, ndi nwe ahụ

eke mmiri niile e were ahụ ha, oke egwu ejide Adaeze. Ka ha rutere n'otu nnukwu mmiri, eke mmiri akporo Adaeze banye n'ala mmiri ahụ. Ihe Adaeze mere bụ ide akwukwo tunye na mmiri ahụ nke ndị na akụ-azụ hutara guo akwukwo ahụ, hụ na o bụ Adaeze deere nna ya bụ Eze. Ha were akwukwo shu wepu eze. Ihe Adaeze dere n'akwukwo ahụ wutere Eze nke ukwu, Eze akporo okwu ugbo mmiri, oga egbe na nwa dibia ha niile etinye isi na mmiri. okwu ugbo ana-agba onwu onwu tutu ruo ebe nwa dibia sirị ha kwusi, ozugbo Eke mmiri etikaputa bja ogu, oga egbe agbagbuo eke, nwa dibia abanye n'ime mmiri kpoputa Adaeze, ha alaghachi Eketa.

Udi akuko a na-ebute mgbagwoju anya nke na amaghi ma a ga-asi na o bụ ihe Adaeze chorọ ka o huru ma aga emere Adaeze ebere maka onodu o hutara onwe ya. Ma ihe mmuta di n'akuko a bu na umu agboghobia ekwesighi ilekwasi akunauba anya oge ha chorọ ilu di maka na ihe niile na-amuke amuke abughi olaedo.

Akuko Mbido:

Akuko mbido dika akuko ifo ndi ozọ na-akowa ka ihe siri bido, ka uwa siri malite, ka Chukwu siri bido okike uwa dgz. omumaatu, otu onwu siri bata n'uwa taa, nke a kowara otu Nkita na Awọ siri gaa n'obi Chukwu ijuta ya onodu mmadu n'uwa. Ka ha ruru, Chukwu eburu ngwongwo ndu bunye Nkita, buru ngwongwo onwu bunye Awọ ka ha bugara umu mmadu n'uwa nke buru uzọ rute bu ihe ga-eme n'uwa. Nkita hapuru i ga zighachi umu mmadu ozi dika Chukwu ziri ya, o buru uzọ chowa ihe afọ ya ga-eri, Awọ onye nke Chukwu bunyere ngwongwo onwu eburu ya uzọ rute n'uwa, bunye umu mmadu ngwongwo onwu, nke kpatara onwu ji bia n'elu uwa taa. Ya mere ebe o buła umu mmadu huru Awọ ha akugbuo ya maka o bụ Awọ butere onwu n'uwa taa. Ihe mmuta di n'akuko a bu, onye e dunyere ozi ekwesighi isi ebe ahụ gawa

ebe ọzọ masịrị ya make e mee ngwangwa emeghara ọdachi,
onye ozi nzizi anaghị atụ ilu.

Akụkọ Nkuzi:

Akụkọ nkuzi bụ akụkọ ndị ahụ ụmụaka na-esite na ha
mụtara ezi omume ma zere ajọ omume. Ya bụ site n'ihe mere
onye ọzọ muru akọ. Ihe a na-akọkarị n'udị akụkọ a bụ maka
ohi, ekworo, anyaukwu, aghugho, iji ihe ọjọọ kwuo ụgwọ ihe
oma, mkporomaasi, anya ụfụ na mmegbu dgz. ụdị akụkọ ndị a
na-egosị na ihe ọ bụla mmadu mere n'ụwa nwere ụgwọ ọrụ na-
esote ya, nke oma Ma ọ bụ nke ọjọọ. omumaatu, akụkọ maka
Nwa enwe Nne.

Otu nwoke luru nwaayi abuo were nwuo, nwaayi nke
mbu mutara ya otu nwa, aha ya bu okaa. Ma site n'onodu ya ha
na-akpo ya nwaenwenne na nwaenwenna, ebe nwaanyi nke
abuo mutara otutu umu. Nwunye nna Nwaenwenne anaghi
elezi ya anya nke oma, nke mere na nwaenwenne na-anodu
n'oke agu oge o bua maka nri o na-eri bu nke umu nwunye
nna ya riforo na ndi nke dara n'ala. O ruo otu ubochi nwunye
nna Nwaenwenne gara ahia zuta udara lota ahia, were udara
nye umu ya o kweghi enye Nwaenwenne. Nwaenwenne
atuturu mkpuru udara ahia ga kuo ya bido guwara udara ahia
egwu si:

Udara m too too too...	nda
Too too too...	nda
Toro nwaenwenne ...	nda
Toro nwaenwenna...	nda
Nwunye nna mu o – o...	nda
Jiri udara lo ahia o – o ...	nda

O kweghị enye nwaenwenne...	nda
O kweghị enye nwaenwenna...	nda
ụdara a etooto nwaenwenne, o bido guwa egwu ọzọ si:	
ụdara m mịa mịa mịa...	nda
Mịa mịa mịa ...	nda
Mịara nwanwenne...	nda
Mịara nwaenwenna...	nda
Nwunye nna mụ o-o...	nda
Jiri ụdara lọ ahịa o – o...	nda
O kweghị enye nwaenwenne...	nda
O kweghị enye nwaenwenna...	nda
ụdara a amịara nwaenwenne...	
Nwaenwenne ebido egwu ọzọ ka ụdara chaa	
ụdara mụ chaa chaa chaa...	nda
Chaa chaa chaa...	nda
Chaara nwaenwenne...	nda
Chaara nwaenwenna...	nda
Nwunye nna mụ o – ...	nda
Jiri ụdara lọ ahịa...	nda
O kweghị enye nwaenwenne...	nda

O kweghi enye nwaenwenna... nda

udara nwaenwenne were chara ya, o bidokwa egwu ya ozo si:

udara m daa daa daa... nda

Daa daa daa nda

Dara nwaenwenne... nda

Dara nwaenwenna... nda

Nwunye nna mu o – o... nda

Jiri udara lo ahia o – o... nda

O kweghi enye nwaenwenne... nda

O kweghi enye nwaenwenna... nda

Daa daa daa... nda

Udara adara nwaenwenne o rachaa, ka o rutere ulo nwunye nna ya huru ka onu ya mere udara, o kuru ya ezigbo ihe maka udara o rachara ma soro ya ka o gosi ya ebe o si nweta udara ahụ. Nwaayi a nyere nwaenwenne iwu ka o buru umu ya ga-atutu udara ahụ. Oge o bula umu nwunye nna ya gara itutu udara onweghi udara ha na-atututa. Nwaanyi a agwa nwaenwenne ka o gaa, nwaenwenne erute n'ukwu udara ahụ guoro udara ahụ egwu, udara ahụ adaara ya. Nwunye nna ya ajuo ya ihe o na-eme ka udara a daa nwaenwenne agwa ha egwu o na-agu ma o rute n'ukwu udara ahụ. umu nwunye nna ya gara guchara egwu ahụ osisi udara amata na o bughị nwaenwenne na-agu egwu a, udara e kweghi ada. Nwunye nna ya achupu nwaenwenne n'ulo ya. Nwaenwenne aga n'ukwu udara ahụ ndu udara aburu nri ya oge niile. Otu ubochi Adaeze hutara nwata a ebe o no n'ukwu udara Adaeze akporo

ya laa mee ya o buru ogaranya nke na nwunye nna ya na umu ya na-abia ari o ya nri ka aguru hapu igbu ha. Ihe mmuta di na-akuku ifo a bu ejighi njo akwu ugwo njo, ihe dikata njo o dikwa mma maka na o nweghi onodu na-adigide, ya mere nwunye nna nwaenwenne jiri si n'uwa ojoo chuba nwaenwenne n'uwa oma

Akuko Aghugho:

Nke a bu akuko maka Mbe na umu anumanu, otu mbe si ghogbuo umu anumanu ndi ozo. omumaatu; o ruru otu oge nnukwu agu dara n'obodo umu anumanu, mbe agwa udide ka ha ga obodo ozo ga choo nri, ka ha na-aga nnukwu mmiri nochiri ha uzo, mbe asi udide ka ha were alulu ya gafee mmiri ahụ, ka ha na-aga nna anyi mbe achiwa udide ochi si i hukwara otu udide si eme otule piri piri. Udide n tara ihe nna anyi mbe kwuru, o juo nna anyi mbe ihe o kwuru o si na ya si ya jisie ike. Mbe amaghi na udide n tara ihe o kwuru were dobie alulu ya nna anyi mbe adaba na mmiri. Azu abia ka ha rie ya ma mbe gwara ha na e nwere nnukwu mmemme nke ya bjara ikporo ha ka ha gaa, ma ha burugodu uzo buputa ya n'akuku mmiri ma ha kwadozie maka njem ahụ. Azu ndi a ebuputa mbe n'akuku mmiri, mbe eweputa akpa o ji gwa azu ka ha banye n'ime akpa ka ha gaa mmemme ahụ oge adighi.

Azu ndi a abanye n'ime akpa mbe, mbe eburu ha na-ala n'ulo ya, ma were ahuru nyojuo udu o bu, ka o na-ala umu anumanu na-aju ya ihe obu, o si ha na o bu ozu nwaada kachiri nti gaa Asaba, kachie nti nwuo ya akachie nti ga buru ya, onye tinye isi ka o hu ozu nwaada, nna anyi mbe emeppee udu ahuru ahụ, onye nke ahụ agbapu oso na o shigbuola ya. Nna anyi mbe megidere ihe a rute n'ulo ya wee rie azu ahụ naani ya.

Akụkọ a na-akūziri anyị otu mmadụ ga-eji ụzọ aghughọ gbanaha nsogbu o dabara n'ime ya. Na-akūzikwa na, ọnọdụ ọ bụla mmadụ nọ anyị ekwesighi ichi ya ọchị.

Usoro e si akọ akụkọ ifo:

Akụkọ ifo dika akụkọ ọdinaala ndị ọzọ nwere usoro e si akọ ya, dika Chijioko (1996) siri kọwaa, n'oge uhuruchi mgbe ndị nne na nna lọtachara ọrụ n'ụbọchị. Ha e were akụkọ ifo mere ihe nnọrị oge. Umuaka agbakọta otu ebe nọdụ ala nna ha na-akọrọ ha akụkọ ifo dī iche iche, ebe nne ha ga-anọ n'usekwu na-akwado nri abali. Ha richaa nri abali, nne ha abia nonyere ha n'akụkọ ahụ. Oge ike gwurụ nna ha o nwere ike hapụ ha na nne ha laba ụra.

Tupu ebido akụkọ ifo, ọ na-agbaso usoro a:

Onye ga-akọ akụkọ ifo ga-ebido ... Ifo chakpịi

Ha ekwee... wọọ...ọọ

Nkịta nyere akpa

Ha ekwee... nsị agwụ n'ọhia

Ma ọ bụ

Mbe dijị....

Ha ekwee... yọọ...o-o

E nwere akụkọ m ga akọrọ unu

Ha ekwee... kọrọ anyị ka obi dī anyị mma.

Nke a na-akwara anyị na ihe niile na-eme na ndụ nwere oge o ji bido ma nwekwa oge ọ ga-eru na njedebe. Ya mere onye ọ bụla choro ikọ akụkọ ifo ga-ebido ya n'usoro e kwesiri isi bido akụkọ ifo, (Nnabuenyi 1980). Oge ọkọ akụkọ kwuru ifo chakpii ndi ozo ekwe wo...ooo, nke a gosisi na ha akwadola ige nti n'akukọ a ga-akoro ha.

ozokwa, mbe dii... yoo...oo

E nwere akukọ m ga-akoro unu...

Ha kwee – koro anyi ka obi di anyi mma. Nke a gosiri na akukọ ifo na-enye umuaka obi anuri maka na mmadu na-esite n'ihe mere onye ozo muru ako.

Akukọ ifo ufodu na ihe Mmuta di na ha:

Adaekwe na Nwanne ya.

O ruru otu mgbe n'obodo a na-akpo Okete. Obodo a nwere otutu umu agboghobia. obodo ndi gbara ha gburu gburu na-abia Okete na-alu nwaanyi. Otu nwaagboghọ aha ya bu Adaekwe ekweghi alu di. Otu nwoke mara mma nwoke agara bia ka o luwa Adaekwe, Ada ekweta na o ga-alu ya mana o maghi na nwoke a bu nwanne ya. Nwoke a akporo Ada lawa n'ulo ya, mgbe o laruru n'ulo ya Ada amata na di ya bu nwanne ya nwoke mana o maghi ka o ga-esi ekwu na di ya bu nwanne ya. O ruo otu ubochi nne di ya na umunne di ya gara ubi, Ada agaa n'otu akuku ulo na-ebe akwa na-agu egwu si:

Onye ga-abu di nwaada a

Kerere nwa nke elu

Nne m ga-abu nne di mu o-o

Kerere nwa nke elu

Kerere nwa nke elu

Nna m ga-abụ nna di mụ o-o

Kerere nwa nke elu

Kerere nwa nke elu

Nwanne m ga-abụ di na-alụmụ o – o

Kerere nwa nke elu

Kerere nwa nke elu

Mgbe o gụchara egwu a, di ya anọrọ ebe di anya nuta olu akwa
nwunye ya, o wee daa ndụ ka ọ nuta ihe ọ na-agu nke oma. Ka
Ada guwakwara egwu ahụ ọzọ na-asi

Onye ga-abụ di nwaada a a

Kerere nwa nke elu

Nne m ga-abụ nne di mụ o-o

Kerere nwa nke elu

Kerere nwa nke elu

Nna m ga-abụ nna di mụ o-o

Kerere nwa nke elu

Kerere nwa nke elu

Nwanne m ga-abụ di na-alụmụ o – o

Kerere nwa nke elu

Kerere nwa nke elu

Egwu a wutere di ya nke ukwu, o gakwuru nne na nna ya gwa ha na Ada bu nwa ha nwaanyi furu efu, ha agbata ka ha were nti ha nuta egwu Ada ahụ. Ada malitekwara egwu ya ozo, nne di ya were leruo Ada anya huta nki o gburu Ada oge o di ntakiri, ha niile amakoo ya ma gugukwaa ya akwa. Ha amata na Adaeke bu nwanne ha nwaanyi furu efu. Site n'ubochi ahụ gawa ha na Adaeke a na-ebi dika nwanne.

Ihe Mmụta:

Akuko ifo a na-akuziri umuaka na nwanne anaghi alu nwanne ya. Nwoke choo ilu nwaanyi o ga-aju ajuju gbasara nwaanyi o na-alu nke gbadoro ukwu n'ihe ndi a. O nwere otu ha abuo siri buru nwanne. Ha kwesiri ilu di na nwunye. Ha abuo o nwere agwa ajoo. Ihe ndi a ka akuko ifo a na-aruturu anyi aka.

Nwaati na ji ya:

O ruru otu mgbe n'otu obodo otu nwata aha ya bu Nwaati, ihe o nwere bu naani otu ji, oge o gara n'oba ka o were ji ahụ o hughi ya ozo. o na-ebe akwa na-agu egwu si:

Onye riri ji nwaati saa ati

Saa ati nwaati saa ati

Ewu riri ji nwaati saa ati

Saa ati nwaati saa ati

Gini ga-emere m ewu m ahụ o – o

Saa ati saa ati nwaati saa ati

ukwa kugbuoro m ewu m ahụ o – o

Saa ati saa ati nwaati saa ati

ụkwa kugbuoro ewu, ewu riri ji nwaatị saa atị

Saa atị nwaatị saa atị

Gịni ga-emere m ụkwa mụ ahụ o – o

Saa atị saa atị nwaatị saa atị

Obi mawara m ụkwa mụ ahụ o – o

Saa atị saa atị nwaatị saa atị

Obi mawara ụkwa, ụkwa kugburu ewu, ewu riri ji nwaatị saa atị

Saa atị nwaatị saa atị

Gịni ga-emere m obi mụ ahụ o – o

Saa atị saa atị nwaatị saa atị

Mkpu tajiri obi, obi mawara ụkwa, ụkwa kughuru ewu, ewu riri ji nwaatị saa atị

Saa atị nwaatị saa atị

Gịni ga-emere m mkpu mụ ahụ o – o

Saa atị saa atị nwaatị saa atị

ọkụkọ tūrọ m mkpu mụ ahụ o – o

Saa atị saa atị nwaatị saa atị

ọkụkọ tūrụ mkpu, mkpu rajiri obi, obi mawara ụkwa, ụkwa kugburu ewu, ewu riri ji nwaatị, saa atị saa atị nwaatị saa atị

Gịni ga-emere m ọkụkọ mụ ahụ o – o

Saa atị saa atị nwaatị saa atị

Ufu riiri m ọkụkọ ahụ o – o

Saa atị saa atị nwaatị saa atị

Ufu riri ọkụkọ, ọkụkọ tūrū mkpu, mkpu rajiri obi, obi mawara
ụkwa, ụkwa kugburu ewu, ewu riri ji nwaatị saa atị

Saa atị nwaatị saa atị

Gịni ga-emere m ufu mụ ahụ o – o

Saa atị saa atị nwaatị saa atị

Egbe gbagbuoro m ufu mụ ahụ o – o

Saa atị saa atị nwaatị saa atị

Egbe gbagburu ufu, ufu riri ọkụkọ, ọkụkọ tūrū mkpu, mkpu
rajiri obi, obi mawara ụkwa, ụkwa kugburu ewu, ewu riri ji
nwaatị saa atị.

Saa atị nwaatị saa atị

Gịni ga-emere m egbe mụ ahụ o – o

Saa atị saa atị nwaatị saa atị

ọkụ rejiere m egbe mụ ahụ o – o

Saa atị saa atị nwaatị saa atị

ọkụ rejiri egbe, egbe gbagburu ufu, ufu riri ọkụkọ, ọkụkọ tūrū
mkpu, mkpu rajiri obi, obi mawara ụkwa, ụkwa kugburu ewu,
ewu riri ji nwaatị saa atị.

Saa atị saa atị nwaatị saa atị

Gịni ga-emere m ọkụ mụ ahụ o – o

Saa atị saa atị nwaatị saa atị

Mmiri manyurụ m ọkụ mụ ahụ o – o

ọkụ rejiri egbe, egbe gbagburu ufu, ufu riri ọkụkọ, ọkụkọ tụtụ mkpu, mkpu rajiri obi, obi mawara ụkwa, ụkwa kugburu ewu, ewu riri ji nwaatị saa atị

Saa ati nwaatị saa atị

Gịni ga-emere mmiri mụ ahụ o – o

Saa atị saa atị nwaatị saa atị

Ala mịara m mmiri mụ ahụ o – o

Saa atị saa atị nwaatị saa atị

Ala mịrị mmiri, mmiri manyiri ọkụ, ọkụ rejiri egbe, egbe gbagburu ufu, ufu riri ọkụkọ, ọkụkọ tụtụ mkpu, mkpu rajiri obi, obi mawara ụkwa, ụkwa kugburu ewu, ewu riri ji nwaatị saa atị.

Saa atị nwaatị saa atị i-i-i-i.

Ihe Mmụta:

Akụkọ a na-akuziri ụmụaka na ihe ọ bụla ekere eke nwere ihe ka ya ike, mmadu nwere ndi ka ha ike, ụmụ anụmanụ nwekwara anụ ka ha ike. Ya bụ onye emegbula mmadu maka ọ kaa ya ike.

Ojioguakwaaga:

Otu nwaanyi mụtara otu nwa aha ya bụ Ojiugoakwaaga, o nweghi ikwu na ibe. O ruo otu ụbọchi nne ya enye ya ede ka o

gaa kọọ n'ubi, ka ọ na-aga hụ ọkọede o were ede ahu nye ya.
ọkọede akọchaa ede ahụ Ojiugoakwaaga ebewe akwa na-asi:

ọkọede nye m ede mụ Ugene

ọkọede nye m ede mụ Ugene

Ede nne m nyere mụ sị m kọọ... Ugene

ọkọede ahụ were nma nye ya,

Ka ọ na-ala pụta n'ụzọ hụ ogbunkwụ, mma o ji egbu nkwa
agbajiele ojiugu e were mma nye ogbunkwụ

Ede nne m nyere m sị were kọọ ugene

Onye na-egbu nkwa e were ncha nye ya. O were ncha lawa
pụta n'ụzọ hụ ọsaakwa were ncha ahụ nye ya. Osaakwa
asachaa ncha ahụ, o bewe akwa si.

Asaakwa nye m ncha mụ ... ugene

Asaakwa nye m ncha mu.. ugene

Ncha ogbunkwụ nyere mu... ugene

Ogbunkwụ gbujiri mma mụ...ugene

Mma ọkọede nyere mụ Ugene

ọkọede kọchara ede mụ ... ugene

Ede nne m nyere m si mụ kọọ ugene

Mgbe ọ guchara egwu a, ọsaakwa e were aja kponye ya maka
ọ bụ nwatakiri, ka ọ na-ala pụta n'ụzọ hụ ụmuntakiri ebe ha na-
egwu egwu, o poro aja ahụ kponye ha, ha emebisie aja ahụ
Ojiugu ebewe akwa na-asi:

umụaka nye m aja mu ... ugene

umụaka nye m aja mu ... ugene

Aja ọsaakwa nyere mụ... ugene

ọsaakwa sachara ncha mụ... ugene

Ncha ogbunkwụ nyere mụ ... ugene

Ogbu nkụ gbuji mma mụ... ugene

Mma okode nyere m... ugene

okode kochara ede mụ ... ugene

Ede nne m nyere m si mụ kọ... ugene

Mgbe ọ gụchara egwu a umụaka ewere simenti nye ya. O were simenti lawa, pụtara n'ụzọ hụ ndị na-arụ ụlọ simenti ha ji aru ụlọ agwula, o bunyere ha simenti ahụ, ha emefuchaa simenti ahụ. Ejiohu ebewe akwa si:

orụlọ nye m simenti mụ ... ugene

orụlọ nye m simenti mụ ... ugene

Simenti umụaka nyere mụ ... ugene

umụaka pochara aja mụ ugene

Aja ọsaakwa nyere mụ Eugene

ọsaakwa sachara ncha mụ ... ugene

Ncha ogbunkwo nyere mụ Eugene

Ogbunkwu gbuji mma mụ ... Eugene

Mma ọkọede nyere mụ ... ugene

Okoede kochara ede mụ ... ugene

Ede nne m nyere mụ sị mụ kọọ ... ugene

Mgbe o gụchara egwu a ha were nye ya ego, o were ego a bunye ndị Banka. Ndị banka emebisichaa ego ahụ, Ojiugo ebewe akwa si:

Banka nye mụ ego mụ .. ugene

Banka nye mụ ego mụ... ugene

Ego ọrụlọ nyere mụ... ugene

ọrụlọ rụchara simenti mụ ... ugene

Simenti ụmụaka nyere mụ... ugene

ụmụaka pochara aja mụ ... ugene

Aja ọsaakwa sachara ncha mụ.. ugene

Ncha ogbunkwụ nyere mụ ... ugene

Mma ọkọede nyere mụ ... ugene

ọkọede kochara ede mụ... ugene

Ede nne m nyere m sị mụ kọọ... ugene

Mgbe ọ gụchara egwu a, Banka akponye ya nwaanyi ka ọ lụwa, Ojiugoakwaga kpọrọ nwunye ya lawa, ha ebido biwe ka di na nwunye.

Ihe Mmụta:

Akụkọ a na-akuziri ụmụaka na mmadụ inwe anya ukwu adighi mma. Mmadụ nye gi ihe, weretụ eweretụ ọ bughị iwerecha ha niile, maka na kpara nkwa bụ kpara akwa ọ bughị iburu ogbe ya. N'aka nke ozo, ọ na-akuziri ụmụaka otu mmadu ga-esi e nyere onye ọzọ aka oge ọ nọ na mkpa.

Uru Akụkọ Ifo Bara

otutu uru ka umuaka na-erite oge a na-akoro ha akuko ifo uru ndi a gunyere:

- a) Akuko ifo na-egosiuta ihe ndi obodo choro ma katokwa agwa ndi na-adabaghi n'anya ha, dika: okwu asi, nwaanyi ite ime, aghughu, mmegbu na ekworo dg.
- b) Akuko ifo na-eme ndi mmadu obi anuri, maka n'oge gboo, ndi mmadu enweghi ihe ndi dika radio, television, akwukwo akuko, sinima na ihe ndi ozu ndi ugbu a ji e nweta obianri.
- ch) Ndi gboo na-eji oge akuko ifo enwe ezumike o kachasi n'oge ha
ruchara oru n'ubochi. Nke a ga-enyere nne na nna aka imata udi umu ha n'ebi site n'ikoro ha akuko ifo.
- d) Akuko ifo na-eweta mmekorita n'etiti mmadu na ibe ya, di ka mmekorita umuaka na ibe ha, mmekorita nne na nwa nakwa mmekorita nna na nwa.
- e) Akuko ifo na-eweta ihunanya, udo na nsopuru n'ebe mmadu na ibe ya no.
- f) umuaka na-esite naakuko ifo amuta udi ochichi na agwa obodo choro site n'iji umu anumanu ma o bu ndi mmuo akuziri ha ihe dika ochichi nchigbu ma o bu mmegide.
- g) umuaka na-esite n'akuko ifo muta omenaala obodo ha, ihe bu aru n'ime obodo na ntaramaahuhu a na-ata onye mere aru. N'obodo Ahiazu Mbaise aru gunyere ndi a: Izu ohi, mmadu na nwanne ya inwe mmeko, (ya bu idina) mmadu ikwugbu onwe ya, egbe igwe igba mmadu, nwoke luru nwaanyi na nwaanyi ozu inwe mmeko, okuko imu otu nwa, dgz. Akuko ifo na-akuzikwara umuaka nsu obodo na uzu ofufe chi ndi obodo di iche iche na otutu ihe ndi ozu.
- gb) umuaka na-amuta oru ha kwesiri iruru obodo, dika ibocha uzu, na izaacha ama ma nwekwe ike oru inoro nke onwe ha.

gh) ụmụaka na-amụta ihe omimi ma na-echemi echiche nke oma, nwe ike iju ajuju ebe ha nwere mgbagwoju anya. Mpu, aghugho, mmegbu, mkporomasi na anya ufu agaghị adi, maka akuko ifo na-akuziri umuaka na ugwo oru mmehie bu onwu.

Mmechi na Ntuziaka:

Akuko ifo bu otu omenaala ndi gboo ji akuziri umuaka ha ihe, nke na mgbe ulo akwukwo na-abiabeghi n'ala anyi, o bu ndi nne na nna na-enye umu ha ozuzu site n'ikoro ha akuko odinaala di ichie ichie. Ndi nne na nna ugbu a kwesiri isoro nzokwu ndi nne na nna anyi ochie, na-ikuziri umuaka ihe site n'akuko ifo ka oku a gunyere anyi n'aka ghara inyu. Onye o bu la , ndi nne na nna, ndi nkuzi, ndi mgbasazi, ndi ochichi, ndi ode na ndi nhazi agumakwukwo tinye aka ka a kwalite akuko ifo. Site n'iweputa otu elekere iji kororo umuaka akuko ifo kwa ubochi. Nke a ga-enye aka ka umuaka muta otutu omenaala obodo ha, maka otutu umuaka ugbu a amaghi ihe bu akuko odinaala nke ndi gboo ji azulite nwa, ihe ha ma bu naani ihe onyonyo television ebe umuaka na-amuta ihe ogo di ichie ichie obodo na aso nsor.

Na mmechi, omenaala bu njiri mara mba, obodo o bu la omenaala ha nwuru anwula, (Opara 2011). Ya mere, onye ukwu ma onye nta tinye aka ka anyi kwalite akuko ifo ka o hapu ila ka nayi.

Edensibia

Anozie C.C (2005). *Uche Bu Akpa*. Onitsha: Varsity Publishing Coy.

- Chijioke, M.V (1996). *Moonlight Plays (Egwu ọnwá) and their value*. In Journal of Languages and Literature. (JOLL) of the School Language A.I.F.C.E. Owerri.
- Dike, G.A (1989). *Nghota Mmewere Agumagu*. Onitsha: Kawuriz & Manilas Publishers.
- Fontana D. (1981). *Psychology for Teaching*. London: Macmillan Press.
- Madukwe, j.C. (1975). *Dinta*. Ibadan: Ouford University Press.
- Njoku, E.A., Mbonu, G.U., Ugwuegbula, A. (2009) “Igbo Folklores as a Vehicle of Culture Transmission”: A Research Project Presented to the Department of Linguistics and Nigerian Languages.
- Nnabuenyi, U. (2009). *Abụ na Egwuregwu ọdịnaala Igbo*. Lagos: Longman Nigeria.
- Nwadike, I.U. (1992). *Ntọala Agumagu*. Ihiala: Deo Gratias Press.
- Nwadike, I.U. (1992). *Ntọala Agumagu*. Ihiala: Ifunanya Publishers Nigeria.
- Nwadike I.U. (2003). *Agumagu ọdịnaala Igbo (Igbo Oral Literature)*. Owerri: Africana First Publisher Limited.
- Nwadike, I.U. (2006). *Akọnauche*. Obosi: Pacific Publishers.
- Ọgbalı, F.C. (1997). *Nza na Obu*. Lagos: Thomas Nelson (Nigeria).
- Onyekanwu, G.O., Nwadike, I.U., na Enemo, M.A. (1989). *Igbo Izugbe sekondiri ukwu nke Ata*. Ibadan, Evans Brothers (Nigerian Publishers).

Ọpara, C.E. (2011). “Nsogbu Olundị na-ebute na ọmụmụ Asụsụ
Igbo Izugbe n’Isiala Ngwa, nke dị n’okpuru ọchịchị
Isiala ngwa nke Abia State”. A research Project
Presented to the Department of Language Education.
U.N.N